

Handreiking Verantwoord Diplomabesluit

versie 4.0 d.d. juli 2020

Deze handreiking Verantwoord diplomabesluit hoort bij het servicedocument mbo 4.0.

Inleiding

De afgelopen periode is er door scholen extra aandacht gegaan naar studenten die in hun examenjaar zaten. Daardoor kan het voorkomen dat bij studenten in het voorlaatste jaar achterstanden zijn ontstaan in onderwijs en examinering. Voor het komende studiejaar 2020-2021 is het belangrijk dat scholen hier aandacht voor hebben. Waarbij teams de ontwikkeling van de studenten goed in beeld brengen, zodat de studenten klaar zijn voor de examinering. Uitgangspunt hierbij is dat de eisen om te diplomeren overeind blijven. Vanwege de beperkingen en bijzondere omstandigheden als gevolg van corona biedt dit document ruimte voor verschillende (alternatieve) bewijzen om aan te tonen dat de student de vereiste kennis en vaardigheden beheerst om te kunnen diplomeren.

Ook in het schooljaar 2020-2021 zullen waarschijnlijk niet alle geplande examens volgens de gebruikelijke procedure of volgens het examenplan plaatsvinden. Daarbij blijft het van belang dat de civiele waarde van het diploma is geborgd. Het is de verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag, onderwijsteams en de examencommissies om tot verantwoorde keuzes en diplomabesluiten te komen.

Dit document biedt handvatten om voor studenten die **na 1 januari 2021** diplomeren de examinering in te richten om tot verantwoorde diplomabesluiten te komen. Daarbij realiseren we ons dat hiermee niet alle vragen kunnen worden beantwoord en dat er per opleiding maatwerkoplossingen nodig zijn. Op 1 november 2020 is er een evaluatiemoment met betrekking tot haalbaarheid van diploma-eisen voor mbo-opleidingen. Zo nodig zal bezien worden welke aanvullende ruimte kan worden geboden.

Ook voor de examinering gelden uiteraard de richtlijnen van de RIVM en GGD. Daarnaast geldt als kader het Servicedocument mbo-aanpak Coronavirus COVID-19 4.0, inclusief deze handreiking als bijlage.

Deze handreiking geeft invulling aan de ruimte voor besturen van erkende mbo-scholen (publiek en privaat) aangaande het initiële onderwijs. Het document van het ministerie van OCW kan rekenen op steun van de besturen van MBO Raad, NRTO, JOB, AO*b*, BVMB*O*, CNV Onderwijs, FNV Overheid, UnieNFTO en van de Onderwijsinspectie. De overheid en deze partijen verwachten van de scholen dat zij volgens deze handreiking zullen handelen.

Als de examens niet afgenomen kunnen worden als gepland. Op welke manier gaat het onderwijsteam hiermee om en welke stappen worden gezet?

De volgende stappen kunnen door het onderwijsteam worden gevolgd:

- Stap 1: Bepaal welke examenonderdelen de student nog moet doen en of de student klaar is voor deze betreffende examenonderdelen. Stel daarvoor vast in hoeverre individuele studenten een achterstand hebben opgelopen in theorie en/of vaardigheden. Wat is nodig om dit in te halen? Daarna kan geëxamineerd worden.
- Stap 2: Kunnen de betreffende examens, binnen de gestelde richtlijnen en mogelijkheden, volgens het examenplan worden uitgevoerd?
- Stap 3: Zo nee: onderzoek of een alternatieve examenvorm en/of -locatie mogelijk is¹.
- Stap 4: Is dit ook geen optie: ga na of op een andere wijze kan worden vastgesteld dat de student aan de kwalificatie-eisen voldoet. Bijvoorbeeld mede gebaseerd op bewijzen (toetsen o.id.) die in het onderwijs zijn verzameld. Zo ja: sluit dit af met een CGI², waardoor zo betrouwbaar mogelijk vastgesteld wordt wat de student beheerst.
- Stap 5: Indien aanpassing nodig was, onderbouwt het onderwijsteam tijdig de gewijzigde aanpak rondom examinering en laat dit vaststellen door de examencommissie.

In alle gevallen geldt: het onderwijsteam onderbouwt tijdig de gewijzigde aanpak rondom examinering en werkt daarbij nauw samen met de examencommissie, zodat de kwaliteit geborgd blijft. Daarbij zijn individuele verschillen tussen studenten mogelijk, afhankelijk van hun ontwikkeling en ervaring in het vorige schooljaar. Verderop in het document volgt per type examen een verbijzondering in de uitwerking van deze stappen.

Verantwoordelijkheden: bevoegd gezag, examencommissie, onderwijsteam

De examencommissie heeft de wettelijke taak om te beslissen of de student in aanmerking komt voor het diploma (of certificaat of mbo-verklaring), dit uit te reiken en om de kwaliteit van de examinering te borgen. Zij functioneert onafhankelijk van het bevoegd gezag. Het onderwijsteam brengt de wijzigingen en aanpassingen voor examinering in beeld en doet voorstellen, ondersteund door het bevoegd gezag. Het bevoegd gezag is ervoor verantwoordelijk dat wijzigingen in het examen en de aanpak voor afname en beoordeling verantwoord worden genomen, zodat de examencommissie op goede gronden een diplomabesluit kan nemen. De aanpassingen kunnen per opleiding – afhankelijk van de situatie in de sector – verschillen. Het bevoegd gezag heeft de verantwoordelijkheid om samen met de teams de passende aanpassingen te realiseren, de examencommissie borgt de kwaliteit daarvan, zodat de diplomawaarde niet ter discussie komt.

Examencommissie

De examencommissie beoordeelt of de onderbouwing van het onderwijsteam voor de gewijzigde aanpak adequaat is en het afgeven van een diploma rechtvaardigt. Daarbij gaat de examencommissie na of er voldoende betrouwbaar kan worden vastgesteld dat de student aan de eisen voldoet en dat de gelijkwaardigheid tussen studenten zoveel mogelijk is geborgd. De betrouwbaarheid wordt verhoogd door: diversiteit in bewijzen en beoordelaars, een CGI dat methodisch wordt afgenomen en/of door op verschillende manieren te examineren. Wanneer de

¹ Let op: wanneer een exameninstrument wordt aangepast, neem dat contact op met de examenleverancier. In veel gevallen is dit ook contractueel verplicht.

² Criterium gericht interview: individueel vraagesprek voor een (praktijk)beoordeling, waarin de beoordelaar gestructureerd onderzoekt of een examendeelnemer niet alleen het vereiste niveau beheerst, maar ook begrijpt wat hij doet en waarom.

examencommissie concludeert dat er onvoldoende betrouwbaar bewijs is om te komen tot een onderbouwd diplomabesluit, kan besloten worden de diplomering uit te stellen.

Onderwijsteam

Wanneer onderwijsteams afwijkingen van het examenplan voorstellen verantwoorden zij zich voor afname hierover aan de examencommissie. Het team verantwoordt zich ten minste over de aanpassingen, over de wijze waarop de verschillende kwalificatie-eisen worden geëxamineerd/afgesloten en welke maatregelen zijn genomen om de kwaliteit te borgen. De examencommissie keurt deze wijziging goed voordat er geëxamineerd wordt. Zij moet immers goed kunnen verantwoorden hoe zij tot een diplomabesluit is gekomen. Let op: ook de wettelijke beroepsvereisten blijven onverkort van kracht, tenzij door het vakdepartement anders aangegeven.

Nadere uitwerking Stappenplan en toelichting op diverse diploma-eisen

Generieke taal en rekeneisen

De centrale examens mbo voor Nederlandse taal, Engels en rekenen van het College voor Toetsen en Examens (CvTE) zijn digitaal beschikbaar. Zie www.examenbladmbo.nl voor de afnameperiodes.

Instellingsexamens 'Spreken' en 'Gesprekken voeren'

Volgens het besluit van de regering gaan de scholen in september weer (beperkt) open. Dat biedt de mogelijkheid om de instellingsexamens 'Spreken' en 'Gesprekken voeren' op locatie uit te voeren. Dat is de voorkeurssituatie. Natuurlijk binnen de richtlijnen van het RIVM. Indien deze ruimte beperkt is, kunnen (delen van) deze examens op afstand afgenomen worden; hierover verantwoordt het team zich aan de examencommissie. Indien dit het geval is dan geldt het volgende:

- De beoordelaar verzekert zich ervan dat een student geen hulp krijgt tijdens het examen. De student moet dan ook alleen in een kamer zitten. Tip: de student laat de ruimte zien voordat het examen start.
- Er worden (indien technisch mogelijk) geluid-/video-opnames van het examen gemaakt, zeker als één beoordelaar beschikbaar is.

Keuzedelen en rekenen

Zoals in het servicedocument staat beschreven, geldt dat vanaf schooljaar 2020-2021 rekenen weer geëxamineerd moet worden om te komen tot een volledig diplomabesluit. Dit resultaat telt echter nog niet mee.

Voor keuzedelen geldt het volgende: studenten die:

- in het studiejaar 2020-2021 diplomeren,
- het afgelopen studiejaar (2019-2020) door coronamaatregelen geen keuzedelen hebben kunnen volgen, en
- voor wie het niet mogelijk is om in studiejaar 2020-2021 alsnog examen in dat keuzedeel of die keuzedelen af te leggen,

wordt de mogelijkheid geboden om het diploma te behalen zonder dat het examen in het keuzedelen is afgelegd. Het bevoegd beslist of van deze ruimte gebruik wordt gemaakt, onderbouwt de keuze aan de hand van de hiervoor genoemde voorwaarden en laat het examenprogramma hierop aanpassen. Let op: Voor studenten die in het studiejaar 2020-2021 starten met een eenjarige opleiding telt de hoogte van het behaalde resultaat voor het keuzedeel of de keuzedelen *wel* mee, conform wat is bepaald in artikel 17 van het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB zoals geldend per 1 augustus 2020 en moeten de

keuzedelen wel worden geëxamineerd. Op 1 november 2020 is er een evaluatiemoment met betrekking tot haalbaarheid van diploma-eisen voor alle mbo-opleidingen.

LOB & Burgerschap

De school heeft de ruimte om zelf invulling te geven aan hoe zij LOB en burgerschapsonderwijs aanbiedt. Indien voor de student de inspanningsverplichting niet te realiseren is dan kan de inspanningsverplichting worden aangepast. Doe dat zodanig dat de inspanning praktisch uitvoerbaar is; bijvoorbeeld niet gericht op fysieke aanwezigheid, maar op opdrachten die ook op afstand kunnen worden gedaan. Let op: hiervoor is een wijziging van de OER nodig.

Praktijkexamens

Het mbo wordt gekenmerkt door praktijkgerichte instellingsexamens. Soms is het niet mogelijk om deze examens in een leerbedrijf uit te voeren of zijn opdrachten praktisch onuitvoerbaar geworden. Dan is aanpassing van het examen nodig. Wanneer dit het geval is:

- Bekijk of de onderdelen met een alternatieve examenvorm afgesloten kunnen worden. Bijvoorbeeld een portfolio-examen, verslag of presentatie dat wordt afgesloten met een CGI. In de [Procesarchitectuur Examinering MBO](#) zijn voorbeelden van deze examenvormen opgenomen.
- Neem ook representatief examineren in de afwegingen mee. Het onderwijsteam kan de afweging maken om representatief te examineren op basis van de inhoud van het beroep. Enkele handreikingen van het [Kennispunt MBO](#) geven hierover toelichting³. Uiteindelijk moet er per kerntaak een betrouwbaar oordeel komen dat de student de eisen op het juiste niveau beheerst.

Is aanpassing van het examen niet haalbaar? Dan bekijkt het onderwijsteam of er tijdens het onderwijs voldoende bewijzen zijn verzameld die aantonen dat de student de kwalificatie-eisen op het niveau van beginnend beroepsbeoefenaar beheerst⁴. Om op basis van deze bewijzen tot een zo betrouwbaar mogelijk beeld te komen moet sprake zijn van intersubjectiviteit. Dat betekent: verschillende partijen leveren bewijzen aan en het besluit is niet afhankelijk van een docent of enkele docenten. Daarnaast is diversiteit in de bewijslast nodig, een mix van toetsen, stage(verslagen) etc.

Het team beoordeelt het verzamelde bewijs: toont dit voldoende aan dat de student op het niveau en complexiteit van de kerntaken zich ontwikkeld heeft? Dan wordt het bewijs summatief beoordeeld en telt het mee voor de diplomabeslissing. Mocht dat nog niet het geval zijn, dan wordt het bewijs formatief beoordeeld en moet de student nog aanvullend bewijs verzamelen. In dat geval zijn bijvoorbeeld de volgende summatieve bewijzen toegestaan:

- Een erkend leerbedrijf waar de student bpv heeft gevolgd verklaart dat de student heeft laten zien dat hij de werkprocessen op beginnend beroepsbekwaam niveau beheerst. Hiervoor zijn er bewijzen over de inhoud van de beheersing. Daarvoor maakt de school dan bijvoorbeeld een eenduidig format praktijkverklaring waarin dit wordt vastgelegd.
- Het onderwijsteam verklaart dat de student over voldoende bewijzen beschikt dat hij op het beginnend beroepsbekwaam niveau de werkprocessen beheerst (portfolio, leermetr, toetsen).

Het onderwijsteam voert ter verificatie van deze bewijslast een CGI⁵ uit: reflectie, verantwoording.

³ Zie: [Spiekbrieftje – Relevant en representatief examineren? Even spieken... en Handreiking – Exameninstrumenten dekking en representatief examineren](#)

⁴ Het [Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering](#) zal uiterlijk september 2020 een handreiking publiceren die nader ingaat op bewijzen uit het onderwijs meenemen voor diplomabesluit.

⁵ Het is van belang dat het CGI methodisch wordt uitgevoerd. Bijvoorbeeld volgens de STAR-methode.

Theorie-examens

Het kan voorkomen dat een theorie-examen niet op school afgenomen kan worden. Kijk in dat geval of de examenleverancier een veilige online-omgeving kan aanbieden waarin het examen kan worden afgenomen. Is dit niet mogelijk, dan kan het volgende worden gedaan:

- Bekijk of de te toetsen kennis ook op een andere wijze kan worden geëxamineerd. Denk hierbij aan een openboek-examen, opdracht of mondeling examen. Is dat mogelijk, ontwikkel dan een exameninstrument en laat dit vaststellen door de examencommissie.
- Is dit geen optie: ga dan na of met de student tijdens het onderwijs bewijzen heeft verzameld waarmee kan worden vastgesteld of de student de vereiste kennis beheerst. Zo ja: sluit dit af met een met CGI, waardoor zo betrouwbaar mogelijk vastgesteld wordt wat de student beheerst.

Bpv

Bpv is een essentieel onderdeel van het beroepsonderwijs. Het wettelijk uitgangspunt dat er een positief oordeel over de bpv moet zijn voor het behalen van het diploma, blijft overeind. Dat betekent dat bij afronding van de opleiding ook hier voldoende invulling aan is gegeven. Kan de bpv niet als voorzien worden uitgevoerd/afgesloten zonder grote studievertraging, dan geldt het volgende:

- Bekijk als onderwijsteam in hoeverre de student de vooraf gestelde leerdoelen van de bpv heeft behaald. Heeft de student deze behaald, ook al is niet volledig aan de uren voldaan, dan kan de bpv als 'behaald' worden beschouwd. Het onderwijsteam onderbouwt dit besluit in het diplomadossier.
- Zijn deze leerdoelen nog niet (volledig) behaald:
 - Onderzoek of de bpv elders bij een erkend leerbedrijf kan worden hervat.
 - Kan dit niet: onderzoek hoe de leerdoelen op een andere wijze kunnen worden behaald, door bijvoorbeeld een vervangende opdracht. Onderbouwing van deze wijziging wordt opgenomen in het diplomadossier.

Zie hierover ook [FAQ van de MBO Raad](#) m.b.t. de gemiste bpv -uren en BBL-studenten.

Aanwijzingen - omgang eigen kaders en bestuurlijke afspraken

Beoordelaars: intersubjectiviteit

Een zo betrouwbaar mogelijke beoordeling is belangrijk. Dit kan op verschillende manieren, onder meer door het inzetten van meerdere beoordelaars. Het is nu vaker niet mogelijk om het vier-ogenprincipe vast te houden en/of onafhankelijke beoordelaars in te zetten, gezien de regels die gelden vanuit het RIVM. In dit geval zijn de volgende oplossingen mogelijk:

- Neem het examen op via geluids-/video-opname (borging). Dit biedt de examencommissie en/of een tweede beoordelaar de mogelijkheid deze opname (later) ook te beoordelen⁶.
- Vraag de beoordeling goed te onderbouwen, zodanig dat blijkt hoe de beoordelaar is gekomen tot zijn/haar oordeel.

⁶ Scholen zijn hierbij zelf verantwoordelijk voor de naleving van de AVG. De Autoriteit Persoonsgegevens heeft op de website een aantal tips gegeven met betrekking tot [beeldbellen en proctoring](#). Voor de verwerking van persoonsgegevens rondom opnames kunnen onderwijsinstellingen over het algemeen een beroep doen op de grondslag 'taak van algemeen belang' of 'gerechtvaardigd belang'. In sommige online programma's – zoals Teams – is het geven van toestemming ingebouwd. In dat geval moet in dat programma toestemming gegeven worden door de student.

- Gebruik een methodemix, waarin de examinering op meerdere momenten in verschillende settings met verschillende beoordelaars uitgevoerd wordt.
- Ontwikkel procedures/protocollen om een betrouwbare beoordeling te borgen, bijvoorbeeld door meerdere examenmomenten toe te voegen. Denk daarbij ook aan een CGI, waarin de kandidaat op met name de werkprocessen die minder geëxamineerd zijn, wordt bevraagd.

Zie ook de handreiking [examinering in de reële beroepspraktijk](#).

Gevolgen voor OER

Wanneer de examinering wordt aangepast en/of de inspanningsverplichting wijzigt voorafgaand of gedurende het studiejaar, moet de OER hierop worden aangepast. Hierbij geldt dat de student hiervan geen onevenredig nadeel mag ondervinden. De school informeert de student actief over de veranderingen.

Gevolgen drie routes voor valide exameninstrumenten

Voor studenten die na 1 januari 2021 diplomeren geldt dat de afspraken voor valide exameninstrumenten gelden. Indien examens aangepast moeten worden met het oog op de uitvoerbaarheid, gebeurt dit binnen de afspraken. Daarbij worden exameninstrumenten altijd en onverminderd door de examencommissie van de instelling vastgesteld, voorafgaand aan de examinering. De kwaliteit blijft daarmee geborgd. Indien wordt ingekocht bij een examenleverancier is het advies om met hen contact op te nemen over gewenste wijzigingen. Let op: dit is soms ook contractueel verplicht.

Corona-helpdesk Examinering voor mbo-scholen

Heeft u vragen over (beroepsgerichte) examinering die specifiek verband houden met de coronacrisis? Stel ze via corona@mboraad.nl. Uw vraag wordt dan zo snel mogelijk beantwoord.

Kennispunt MBO

Heeft u behoefte aan informatie die hierboven niet wordt vermeld, neem dan contact op met de helpdesk van het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering. De helpdesk is bereikbaar via info@kennispuntmbo.nl of via het vragenformulier op www.onderwijsenexaminering.nl.

Sectorspecifiek

Heeft u vragen over een specifiek beroepsgericht examen? Neem dan contact op met de betreffende bedrijfstakgroep adviseur van de MBO Raad. De verschillende sectoren en bijbehorende adviseurs kunt u vinden via: <https://www.mboraad.nl/sectoren>. Zij hebben veelal ook direct contact met de examenleverancier.